

X.

K zgodovini 1848. l.

Nedavno je prišla na svetlo drobna knjižica: »Slovansky sjezd v Praze roku 1848. Na památku čtyřicetiletou vypravuje a dokládá akty příslušnými Jan M. Černý.« Vsebina je opis slovanskega shoda v Pragi in pisatelj je zajemal poleg znane knjižice V. V. Tomekove [»Historická zpráva o sjezdu slovanském«] iz poročil še živečih članov ónega zbora; sosebno iz ust zdaj tudi že umršega Jos. Jirečka je zvedel nekatere podrobnosti, ki tu in tam popolnjujejo zgodovinsko sliko znamenitega shoda; h koncu je ponatisnen imenik članov, in med njimi se nahajajo tudi slovenski udeležitelji. Žal, da g. Černý ni imel pred sabo izvirne zapisnike posameznih odsekov, v koje se je razdelil shod in ki so imeli potem nekatera gotovo jako zanimiva zasedanja. Predsednik jugoslovanskega odseka je bil bački proto-presbyter Pavao Stamatović, namestnik mu Franjo Zach, Moravan, zastopnik Srbije, tajnik dr. Jovan Subotić, nagradnik Andrej Torkvat Brlić; med članimi za véliki zbor sta bila tudi Slovenca Ant. Globočnik in Alojzij Sparovec. Kam so prešli zapisniki jugoslovanskega zbora? Černý pravi: »Protokoly sborů svých odvezli s sebou Poláci i Jihoslované [Jir.] a co kromětěch pozůstalo v Praze, bylo dle zprávy pamětníkův vydáno vojenskému soudu, který sice dal mnoho osob uvězniti na čas při vyšetřování domnělého »širokodaleko rozvětveného spiknutí«, »ale nad nikým nemohl vydati rozsudku trestního.«

Ta opazka me je napotila, da sem pozvedoval, kam so prišli zapisniki jugoslovanskega zbora. Mnogo sadú ta zbor sevěda ni rodil, a svoje znamenito mesto ima venderle v zgodovini Avstrije in Slovanstva; razpravljal je o toliko še danes nerešenih pitanjih, da mika zgodovinarja, seznaniti se s prevladajočimi idejami, željami, načrti, s katerimi so se bavili zbrani možje iz severa in juga, in če ne zarad pozitivnega uspeha, bi pa vender zgodovina ónih razprav bila poučna kot slika zmot, nasprotij in stare — nezloge med slovanskimi brati. Ali niso zmote v istini jako obširen predmet v knjigi zgodovine nadej in prevar človeštva? —

Sreča ni bila mila mojemu trudu. — Jovan Subotić ni bil jedini zapisnikar v jugoslovanskem zboru; za ta posel je bil izbran tudi Slovenec A. Globočnik. Pisal je protokole v slovenskem jeziku in jih sproti oddajal predsedniku Stamatoviću, izvzemši zapisnik zadnje seje, ki je bila na binškošno saboto. Odpeljal se je še tisti večer na Dunaj k državnemu izpitu, ali vrniti se ni mogel v Prago, s katero je bila pretrgana železnična zveza zarad krvavih dogodkov praških. Zapisnik zadnje seje jugoslov. zbora se je v teku let po nesreči izgubil. — Kam je naključje zaneslo zapisnike ostalih sej? V njih sta bila glavna govornika Subotić in Andrej Torkvat Brlić,

zató sem poskusil, da bi kaj zvedel imenoma na Hrvaškem. Obrnil sem se do gospoda dr. Brlića v Brodu, brata pokojnemu Andreju Torkvatu, kajti čul sem, da hrani ostalino bratovo; a dr. Brlić ni našel med pismeno ostalino bratovo zapisnikov, nego samó neke kratke beležke in črtice, sestavljajoče jako malo obsežen dnevnik; vidi, se, da je pokojnik kanil pozneje na podlagi teh beležek sestaviti obširnejši spis o slov. shodu; saj je igral tam v Pragi in pozneje v slovanskih krogih dunajskih precěj odlično, ali vsaj živahno ulogo, nabral je tudi četo prostovoljcev in ž njimi šel Slovacom na pomoč zoper Madjare. Gosp. dr. Brlić mi je poslal točen izpisek iz beležek bratovih, v kolikor se nanašajo na udeležitev njegovo pri dogodkih 1848. in 1849. l. Tukaj priobčujem par črtic iz ónega dnevnika.

Andrej Brlić je zapustil »Frintanej« v katerem se je pripravljaj za rigorozne [bil je duhovnik] in je prišel z nekaterimi rojaki v Prago. Tu ga je kar očarala gostoljubnost Čehov, osobito bratov Fingerhutov, a hudo ga je užalil razpor med Rusini in Poljaki, med katerimi so zaman prijatelji trudili se napraviti zlogo in sporazumljenje; ta razpor »učini, da smo poslove sve sporo obavljali; mloge zabave nas takodjer zaokupiše« na »Strelačkem otoku« in na »Zofijnem ostrovu«. Čehom je prigovarjal, naj bi se k velikemu odboru dovolil pristop tudi častnikom; občeval je mnogo s Štalcem, Prozehnaem, Helceletom, Bakuninom, Libeltom, Fastrom; z veseljem omenja bala, na katerem je »car¹⁾ bi napravljen s lavorom« in da so igrali v gledališči »Žižkov dub« in »Matka Slava«. »Ovaj komadić taki, da se klanjaju Slavjani Caru.« Brlić snuje »tajne konferencie kod Batalake, Neuberka i u biblioteci. Adressa na bana (Jelačića), koja propade. Poljaci mlogo sympate za Magjare imaju. Česte demonstracije vojničke.²⁾ Voženje topovah na Višegrad. 12. juna na 2. dan duhovah zače se boj med Česim i vojnicim. Ja s puškom odah, barikade pravih, za izpuštenje Thuna³⁾ dělovah i izpust njegov izradih; s Palackim, s Fingerhutom govorem kod puka. Spravodih ga na večnicu i kući.« Ko se je začel boj, pravi Brlić, »ja hodah mlogo, sad za mir sad za boj, kao okolnosti što iskahu«. Ko je Praga pala, zapustil jo je Brlić, shranivši »ostale stvari kod Fingerhuta«. Katere »stvari« so to bile, ne pové, gotovo so bili listi, zapisniki ali sploh take reči, da so imele zánj važen pomen in da jih je bilo treba oteti. Pozneje omenja, da mu je Topalović prinesel »stvari« iz Prage na Dunaj. Da so se te stvari nanašale na delovanje in agitovanje Brličevo v Pragi, takó tolmači dotično beležko tudi gosp. dr. J. Brlić, a ne zdi se mu ver-

¹⁾ To je kip cesarja Ferdinanda. Čestokrat so v dnevniku skoro zgolj posamezne poudarjene besede; kjer citujem besede Brličeve, držim se dosledno izvirnika.

²⁾ Priprave za krvavi boj, ki se je o Duhovem vnel v Pragi.

³⁾ Leva Thuna so Pražani s soprogo vred nekaj časa imeli v zaporu.

jetno, da bi bil Torkvat zapisnike soborove sabo vzel, vendar pa je to mogoče, ako se pomisli, da je pod Bachom bil politično »sumnjiv« in da so pri njem večkrat bile preiskave; ob takih prilikah je požigal pisma, katera bi ga bila utegnila kompromitovati. Teh »svarij« torej ni mogoče več rešiti. —

Iz dnevnika povzamemo še to-le: Povrnivši se na Dunaj, pripravljali se je Brlić na rigoroze in jih srečno prebil 30. dne junija; zanj je izgubilo veljavo staro reklo: »inter arma silent musae«, kajti pripravljajoč se za rigoroze, nabiral je denar in prostovoljce za boj zoper Madjare in sicer »za udarit na Šopronj«. »Mlogo sam agitirao za boj, i Srbaljah gnjev što ban (Jelačić) neudara težio.« Krepko je nagovarjal rojake, da boj »čim prie se počet« ima. Ko dojdejo dne 17. julija hrvatskega zbora odborniki na Dunaj, da bi zastopali svojo domovino v prvem avstrijskem državnem zboru, je Brlić »za boj, ne za diplomatiku«. Hrvate (bilo jih je četvorica) predstavi Palackemu in Poljakom, a pri Poljaki, simpatujočih z Madjari, našli so Hrvatje več nasprotstva nego podpore. Ko so Hrvatje prosili pristopa v zbor, so Poljaki »više prot nami neg za nas; kad su večali o pristupu naših poslanikah na sabor bečki, ovi izać morae iz sobe večanja«. Ker državni zbor ni hotel obravnavati s Hrvati, bilo je dosledno, da je dne 19. septembra odklonil tudi zahtevo Hrvatom neprijazne manjšine zborove, da bi se dovolil pristop ogrski deputaciji.

Dne 27. julija je prišel Jelačić v Beč, kjer so ga isti Nemci slavili zajedno z Jugoslovani kot neomahljivega Avstrijca. Tudi Brlić je imel sestanek z njim. Znano je, kako je umel slavni ban očarati one, ki so prišli z njim v dotiko; tudi Torkvatovo srce si je hipoma osvojil: »Na rame mi ruku metnuo, přepověda, da mi je otca i tetko vidio«. Dne 31. julija je Brlić z Brkićem znova pohodil bana »rad četovanja«. Ker so bila pogajanja med Jelačićem in Baćanom¹⁾ brezuspešna, pripravljali se je Jelačić resno na boj in že na Dunaji določil »iz Gradca da polazimo« (na Madjare) in Brlić se je udal, dočim je pred kanil udariti na Šopronj, »al kad on [Jelačić] oće iz Gradca polazit dobro. Ja iz početka sam brao četu, sad i on priuze«. Iz Prage mu prinese Topalović 55 for. »za moju četu od skupljenih tam novacah«. S četo svojo je potem upal v slovaško Ogrsko — seveda rešiti Slovakov navdušeni Brlić ni mogel. —

Toliko iz dnevnika Brlićevega; žal, da ni v njem sledu, kam da bi bili prišli zapisniki jugoslovanskega zbora. So li morebiti v tistih aktih, katere je zbral vojni sod praški po predaji Prage? Ali jih je pa morebiti otel in s seboj vzel v istini kdo izmed Jugoslovanov; v prvi vrsti bi bilo tu misliti na Stamatovića, Gruića in Subotića; Stamatoviću kot predsedniku

¹⁾ Hrvaška oblika imena grofov »Batthyani«.

jugoslovanskega zbora je tajnik zapisnike oddajal. Težko, da bi se še kje kaj zasledilo teh zapisnikov, a gotovo bi si prijatelji zgodovine pridobili lepo zaslugo, ako bi hoteli tam na Hrvaškem, oziroma med avstrijskimi Srbi iskati doslej skritih listin, n. pr. v ostalini Staratovičevi in Gruičevi.

Jožef Apih.

XI.

»Slovanstvo ve svých zpěvech.«

Že před petimi leti je vzbudilo znamenito glasbeno delo »Slovanstvo ve svých zpěvech« občo pozornost med Slovani, osobito med občinstvom, ki se bavi z glasbo. To delo je »zbornik národních in udomačeních písní všech národů slovanských«. Vrlí češki učitelj L. Kuba, začel je objavljati v snopičih najprvo pesmi češke, za temi moravske in slovaške, lužiške in poljske, véliko- in maloruske, a zdaj nam podaje pesmi slovenske. Doslej so izšli trije snopiči, ki obsejajo 50 naših národních písní in sicer nam je podal gosp. izdajatelj največ písní iz svojích zápisků, nekaj jih je vzel pa iz že natisneních zbírek.

Izdajatelj je nameraval s to izdajo pripomoči k vzajemnemu spoznavanju ter z národno písníjo pospeševati slovansko vzajemnost. Zajedno kažemo z omenjením zborníkom bogastvo národne naše glasbe, v katerih se zrcali mišljenje in čut, duh in značaj národů slovanských. Tu dobimo namreč le take písní, ki so prava svojína národova, pravi izraz njegovega srčnega in duševnega življenja. Zató imajo naši skladatelji in glasbeníki v tem zborníku najboljší izvůr svojím studíjám; tu se lahko učé, káko glasbo ima in hoče národ.

Zdaj, ko so prišle na vrsto slovenske písní, dolžnost nam je opozoriti posebno še Slovence na Kubov zborník. Odkritosrčno rečem, da me ni oradostila še nobena zbírka národních naších písní takó, kakor ravno Kubova. Gradivo je znal takó izbrati in različno prirediti, da se zvezek težko položí iz rok. Tu so glasbene cvetíce naších dežel, tu nam je odkrita lepota, miloba in préprosti izraz naších písní.

Slovenec ljubi petje. Za vsak slučaj ima primerno pesem, o vsaki prilíki se razlegajo domači glasovi. Res je, da se prava národna pesem izgublja čimdalje bolj izmed ljudstva in nadomešča s tujo, največ le malovredno glasbo. Vender je med Slovenci še mnogo dobrih, pristno-národních písní. In te ohraniti, bodi nam sveta dolžnost. Delovati moramo v to, da se naše petje ne pokvari, ne izgubi in ne potuji. Ljudstvo se rado udaje tujemu duhu, rado vzprejema napeve, ki silijo od nemške in laške straní ter takó izgublja ukus in ljubezen za domače petje. Ali s tem se tudi morí národno čustvo in ponos, národna zavést. Bodimo uverjeni,